

ČESKÝ GRANÁT VE SBÍRKÁCH UMĚLECKOPRŮMYSLUVÉHO MUSEA V PRAZE

Světлана Spiwoková

Ve sbírkách Uměleckoprůmyslového musea se nachází celá řada zajímavých předmětů s českými granáty. Především šperky 19. století jsou stálou motivací ke zkoumání. V roce 1984 uspořádalo UPM výstavu „Český granát“. Kurátorkou i autorkou katalogu byla paní Věra Vokáčová. Z jejich zkušeností dosud čerpá řada badatelů. Český granát má jedinečnou barvu a bezmála symbolickou hodnotu, šperky jím osázené mají několik zvláštních vlastností. Mnohdy nebývají z drahých kovů, tudíž nejsou puncovány. Řada firem opakovala své úspěšné vzory i desetiletí. V následující kapitole shrnujeme poznatky o sbírce v kontextu konzervátorské a restaurátorské péče o ni, zvláštní pozornost je věnována historickým technikám a postupům práce. Znalost specifických technik může napomoci s určením období vzniku. Použitou metodou pro zpracování této kapitoly bylo porovnávání historických předmětů. Pro názornost bylo užito i fragmentů a nedokončených prací, které léta slouží jako učební pomůcka. Výsledkem dokumentace a srovnávání je popis technik, jejich časové zařazení, jejich úskalí i zvláštní hovorové názvy.

Český granát, drahý kámen osobité krásy, zažil období obdivu i zapomenutí. Od renesance zajímal přírodovědce, zdobil barokní liturgické předměty, najdeme jej na církevních rouchách i na lidových krojích, byl obdivován našimi obrozenci. Považujeme jej za mineralogický symbol Čech. Proslavil české řemeslo na světových výstavách v Bruselu v roce 1958 a o devět let později v Montrealu. Zvláštní přitažlivost měla jiskřivá krása českého granátu pro barokní liturgické zlatnictví i vyšivačství. Granát našel uplatnění v kombinaci s cizelováním, zlacením, filigránem a emaily na liturgickém náčiní, kde jsou granátové routy¹ řazeny v lemech medailonů. Granát se s oblibou užíval v církevním šperku na prstenech a pektorálních křížích. V muzejní sbírce se nacházejí luxusní užité předměty

zdobené českými granáty, jako jsou rukojeti příborů, flakony či dózy ze 17. a 18. století.

Nejrozsáhlejší soubor předmětů s českým granátem tvoří šperky z 19. století. Nalezneme zde všechny typy od honosných souprav přes jednotlivé náhrdelníky, náramky, hřebeny do vlasů, brože až po knoflíčky. Granátové šperky většinou nejsou zhotoveny z drahých kovů a nemají puncovní značku, což komplikuje možnost šperk datovat; určit jeho autora je téměř nemožné. Dílny setrvaly u jednoho vzoru často i více let, a když byl vzor na trhu úspěšný, pak možná i desetiletí.

Charakteristický šperk období klasicismu představují víceřadé šňůrové nákrčníky s přezkou, která se zapínala vpředu, nebo se šňůry v týle svazovaly stuhou. Šňůry byly vzorem pro selský

Obr. 1 Kalich; Johann Michal Frank (činný 1705–1716), Cheb, částečně zlacené stříbro, email, české granáty, detail zasazení kamenů. Inv. č. 97 831, Uměleckoprůmyslové museum v Praze, foto S. Spiwoková

Obr. 2 Příbor; Čechy, 17. století, ocel, zlacené stříbro, křišťál, české granáty, tyrkysy, email. Inv. č. 8694, Uměleckoprůmyslové museum v Praze, foto UPM

1 Rounta (růžice, rozeta) je na spodní straně rovná, bez fazet. Na vrchní, pohledové straně jsou ve dvou nebo třech řadách trojúhelníkové plošky končící špičkou.

šperk, v němž se granáty kombinovaly s mincemi, stříbrnými řetízkami či filigránovými články, často v podobě mašle a symbolů víry, naděje a lásky. Náušnice měly různé tvary, byly okrouhlé, ve tvaru větvičky, hvězdice či rozety. V pozdním *biedermeieru* se nosily rozměrnější náušnice se třemi kapkovitými přívěsky (tak zvaný *pendeloque*). V pánských špercích se granáty uplatňovaly na jehlicích do vázanek a prstenech, které měly uprostřed větší barevný kámen lemovaný řadou granátů. Takovému lemování se říkalo *karmoazírování* a prstenu *karmazírunk*.² Od čtyřicátých do šedesátých let 19. století zaznamenal šperk poměrně výraznou změnu. Na brožích a náhrdelnících se objevují perličky vsazené do stříbra. Jejich bělavá barva s perletovým leskem vytváří příjemný kontrast se sytou červení granátů. Okolo poloviny 19. století se v granátových montážích objevují miniatury s dívčími portréty malovanými na porcelánu (Obr. 3). Druhé rokoko dávalo přednost lehkým, obvykle dutým, zlatým šperkům s drobnými granáty, které dotvářely zpravidla jen barevný detail. Náhrdelníky a brože v nejrůznějších sestavách rozet a kartuší,

mnohdy s přívěsky, přetrvaly v oblíbě do třetí čtvrtiny 19. století, stejně jako brože ve tvaru vypouklých čoček. U těchto stupňovitě komponovaných, okrouhlých a oválných broží se do středu šperku často zasazuje větší kámen. Český granát je obvykle velmi malý, proto se nahrazoval almandinem, který se podkládal fólií pokrytou červenou barvou. Druhá polovina 19. století zaznamenala masovou produkci granátových šperků, prosazovala se nová nýtková technika, která je vhodná pro obroučkové i článkové náramky. Poslední čtvrtina století přinesla znovu slohové prvky renesance a baroka. Prosazoval se plochý brus kamenů. V oblíbě byly závěsné medailony, různých tvarů, někdy upravené i jako brože s prosklenou schránkou na zadní straně. Český granát zdobil i předměty reprezentativního charakteru: kazety, rámečky na fotografie, knižní vazby, pouzdra na cigarety, primátorské i rektorské řetězy a kovové montáže skla (Obr. 4). Granát zůstal populární až do první světové války. Secesní tvarosloví jej využívalo jako výrazného solitérního kamene. V této době byl už zasazován do slitin drahých kovů a obvykle jsou známi i autoři.

Obr. 3 Náhrdelník; Čechy, kolem 1840, obecný kov, granáty routového výbrusu, stříbro a perličky, vrtané granáty, miniatura na porcelánu. Inv. č. 70 701, Uměleckoprůmyslové museum v Praze, foto UPM

2 Jako prsten zvaný markýz jej uvádí Stehlíková, D.: *Carbunculus, Granatus, Zrnakoč*. Praha: Národní muzeum – nakl. Lidové noviny, 2002.